

самобутності і рівноцінності різних культур, що співіснують на теренах України та у світі в цілому, а також усвідомленню сутності національних відносин, причин виникнення міжнаціональних конфліктів, шляхів їх своєчасного вирішення.

Не применшуючи можливостей зазначених дисциплін у формуванні полікультурної компетентності курсантів вважаємо, що особливе значення у зазначеному процесі належить вивченню іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування та оволодіння культурою країни мови, що вивчається. Саме вивчення іноземної мови дає змогу ознайомитись з іншою етносоціальною культурою, з різними видами державного устрою, життям та побутом однолітків, усвідомити те спільне, що є в народів, які належать до різних культур.

Перспективи подальших досліджень полягають у теоретичному обґрунтуванні та практичному впровадженні до навчального процесу ВВНЗ технології формування ПКК курсантів ВВНЗ.

Література

1. Громадянська освіта : книга для вчителя / Р.А. Арцишевський, Т.В. Бакка, І.М. Гейко та ін. – Л. : ТЕКА, 2002. – 158 с.
2. Конаржевська В.І. Формування критичного мислення майбутніх офіцерів у процесі професійної підготовки : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / В.І. Конаржевська. – Х. : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2009. – 20 с.
3. Лагодинський О.С. Англomовна компетентність у мовленні як об’єкт кваліфікаційного тестового діагностування військових фахівців / О.С. Лагодинський // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – 2007. – № 18–19. – С. 89–97.
4. Родигіна І. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І. Родигіна. – Х. : Основа, 2008. – 112 с.
5. Сафонова В.В. Элективный курс по культуроведению США в системе профильного обучения иностранному языку / В.В. Сафонова, П.В. Сысоев // Иностранные языки в школе. – 2005. – № 2. – С. 10–16.

ЗУБЦОВА Ю.Є.

РІВЕНЬ СФОРМОВАНOSTІ ПАТРІОТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Проблема патріотичного виховання як соціального явища цікавила людей з давніх часів. Патріотизм є невід’ємною складовою національної свідомості та самосвідомості і включає в себе прихильність і любов до місця народження та проживання, прояв громадських почуттів, любов до рідної мови, гордість за наукові й культурні досягнення, шанобливе ставлення до історичного минулого Батьківщини, прагнення побачити свою Вітчизну квітучою та заможною, а її людей – щасливими.

На сучасному етапі розробкою та обґрунтуванням організаційно-педагогічних засад громадянської освіти займаються П.В. Вербицька, Н.П. Дерев’янка, Т. Єлагіна, Ю.І. Завалевський, Л.О. Рехтета, М.В. Рудь,

П.І. Корінна. Питання формування національної культури школярів досліджувалось у працях Н.Ю. Дем'яненко, Н.С. Побірченко, Я.І. Журецького. Проблема патріотичного виховання висвітлювалась у працях В.В. Івашковського, В.К. Кіндрата, В.І. Каюкова, В.О. Коваль, О.Г. Коркішко, П.В. Онищука, М.С. Павленка, Р.Р. Петронговського та ін.

Проте в багатьох наукових працях з проблем патріотичного виховання особистості перше місце посідає дослідження громадянських орієнтацій дорослої людини, а сам розвиток, процес становлення та передумови залишаються поза увагою. Питання вивчення рівня сформованості патріотичних якостей у молодших школярів недостатньо висвітлене, обґрунтоване та методично забезпечене.

Мета статті – проаналізувати результати вивчення рівня розвитку патріотичних якостей молодших школярів, їх батьків та вчителів початкових класів у сучасній школі.

У ході дослідження ми визначили такі аспекти сформованості патріотичних якостей учнів-початківців:

- наявність загальнолюдських цінностей як основи становлення патріотизму особистості;
- любов до сім'ї, предків, родинних звичаїв і традицій;
- шанобливе ставлення до Батьківщини, рідної мови, культури, історії українського народу;
- засвоєння основ правової культури.

Виходячи зі змісту вищезазначених аспектів роботи з формування патріотичних якостей, ми визначили відповідні критерії, за якими можна з'ясувати рівень сформованості патріотичних якостей. Кожний з виділених критеріїв включає ряд показників, що відображають їх найбільш сутнісні сторони, якісні та кількісні характеристики. У свою чергу, кожен з критеріїв розглядався через показники наявності уявлень патріотичного змісту (змістовий компонент), позитивного ставлення (потребнісно-емоційний компонент) і досвіду практичної діяльності (діяльнісний компонент).

Так, перший критерій відображає рівень сформованості загальнолюдських цінностей і розглядається нами через такі показники, як знання загальнолюдських норм і цінностей, вміння логічно обґрунтовувати дії в ситуації морального вибору; повага до людей і культури інших народів; готовність прийти на допомогу; прояв таких моральних якостей, як чесність, доброзичливість, сумлінність, справедливість, працьовитість тощо.

Другий критерій відображає сімейні цінності особистості і полягає у наявності знань сімейних норм та цінностей; вміння орієнтуватися у сімейному родоводі; позитивного ставлення до сімейних звичаїв і традицій; поваги до старших та допомозі молодшим тощо.

У свою чергу, суто патріотичні цінності відображають наявність знань про державні символи, історію країни, культурні традиції; знання основ правової культури; повагу до державних символів та Конституції України; заохочення до збереження та примноження культурних надбань рідного міста (села) та ін.

Залежно від особливостей прояву цих показників ми визначили чотири рівні сформованості патріотичних якостей. Високий рівень характеризується наявністю чітких уявлень про зміст патріотичної діяльності. Крім того, високий та достатній рівень прояву патріотичних якостей молодшими школярами полягає в стійкому ставленні до загальнолюдських цінностей, у єдності дій і свідомості. Середній рівень, у свою чергу, характеризується епізодичністю поведінки школяра, бо при достатньому рівні знань патріотичної спрямованості такі учні не дотримуються норм і правил поведінки, не виявляють самостійності й активності в колективних справах, проте беруть у них участь. Низький рівень характеризується слабким проявом позитивного досвіду поведінки. Дії таких школярів регулюють вимоги старших, відсутня єдність слова та діла.

Вивчати рівень патріотичної вихованості молодших школярів та вчителів і батьків, що є важливим для нашого дослідження, розпочали теж за трьома напрямками:

1. Визначення рівня загальнолюдських якостей молодших школярів, педагогів та батьків.
2. Діагностика культури відносин між членами сімей молодших школярів.
3. Дослідження патріотичних та громадянських якостей, рівня правової культури школярів та готовності вчителів і батьків до патріотичного виховання дітей.

Включення всіх суб'єктів навчально-виховного процесу в психолого-педагогічну діагностику створило умови для отримання об'єктивної інформації про рівень патріотизму дітей, батьків і вчителів.

Добираючи діагностичний інструментарій для визначення рівня патріотичної вихованості у молодших школярів, з'ясувалося, що об'єктивно оцінити розвиток патріотичних якостей у дітей досить складно: у сучасній літературі практично відсутні методики визначення патріотичних почуттів взагалі і молодших школярів зокрема. Саме тому для створення анкет, підготовки матеріалів бесід та інтерв'ю ми використовували матеріали методик різних авторів, а саме: В.І. Пирогова, О.І. Гаврикова, Н.А. Семенової, Г.В. Слепухіної, В.О. Стрельчук та ін. Підбираючи методи й методики дослідження, ми враховували вікові особливості учнів молодших класів, тому ефективними методами дослідження, які застосовувалися в цій віковій групі, було опитування та спостереження.

Експериментальною базою для проведення дослідження ми обрали дві загальноосвітні школи Шевченківського району міста Запоріжжя (ЗНВК № 63 та ЗНВК № 42). В експерименті брали участь учні 12 класів початкової школи. Всього задіяно було 348 учнів молодших школярів від 6 до 9 років.

Ми розпочали дослідження з визначення рівня загальнолюдської культури молодших школярів. Педагогам було запропоновано протягом року заповнити таблицю "Оцінювання рівня вихованості учнів", у якій на основі власних спостережень, аналізу продуктів діяльності учнів визначався інте-

лектуальний, естетичний рівень розвитку молодших школярів, відображалось ставлення до навчання, до себе та до загальнолюдських норм суспільства.

На основі отриманих даних ми визначили середні показники загальної вихованості учнів, на думку педагогів. Серед досліджуваних учнів молодших класів 24% виявили високий рівень вихованості. У свою чергу, достатній рівень вихованості показали 41% учнів, середній – 32% учнів, низький – 3% учнів.

У ході проведення подальшої діагностики ми уточнювали отримані результати, надані вчителями. Так, за допомогою індивідуальної бесіди з'ясували, як учні розуміють основні моральні категорії (“добро”, “щастя” тощо). Використовуючи методику Г.В. Слепухіної “Як вчинити”, було виявлено ставлення молодших школярів до моральних норм [1, с. 169–170]. Отримані результати свідчили про рівень загальнолюдської культури молодших школярів і були використані при визначенні загального рівня сформованості патріотичних якостей учнів.

Оцінювання моральних якостей батьків і педагогів здійснювалося за показником морального розвитку (далі – ПМР), який являє собою середнє арифметичне оцінок значущості для особистості 20 основних моральних цінностей (добро, справедливість, вірність тощо).

Отримані результати ми співвіднесли з відповідями дітей. Цікаво, що в 79% батьків, які мали високий рівень оцінки морального розвитку особистості, діти мали теж високий рівень вихованості. Отже, ці результати переконують: рівень загальнолюдської культури батьків впливає на рівень розвитку загальнолюдських якостей у дітей.

Наступний етап діагностики полягав у дослідженні сімей учнів. По-перше, нас цікавило, наскільки добре діти знають своїх предків. Саме тому учням було запропоновано вписати прізвище, ім'я та по батькові своїх рідних у родовідне дерево. При самостійній роботі в школі тільки 3% учнів змогли вписати імена, прізвища і по батькові другого і третього покоління своїх рідних. Після виконання подібного завдання вдома результати, звичайно, були кращими. Проте все одно тільки 59% сімей змогли згадати прізвища, імена і по батькові рідних до четвертого покоління.

Уточнення знань дітей про свою сім'ю продовжувалось у ході бесіди. Так, виникли труднощі при пригадуванні повних даних про батьків. Тільки 34% учнів змогли точно пояснити, де і ким працюють мама і тато; 5% учнів змогли надати повні дані про місце роботи та посаду бабусь і дідусів; 2% із всіх учнів надали стислу інформацію про своїх прадідусів та прабабусь.

Розповідаючи про сімейні традиції діти згадували в основному святкування днів народження, Нового року та 8 Березня, 35% учнів пригадали ще святкування Різдва, 18% – Великодня, 17% учнів серед свят називали 23 лютого, 3% згадали про травневі свята. Розповідаючи про вільний час, що проводять разом з батьками, діти на перше місце поставили спільний перегляд фільмів (84%), на друге місце – прогулянки у дворі (55%), далі

прогулянки на природі (49%), прогулянки містом (42%), робота та відпочинок на присадибних ділянках (32%), відвідування цирку, театру, кінозалу (31%), екскурсії (12%), відвідування музеїв (2%).

Аналізуючи стан взаємодії батьків з учителями, ми з'ясували, що 89% батьків відвідують школу тільки за запрошенням на батьківські збори або на масові заходи. У питанні виховання дітей покладають більше надії на школу 64% батьків, посилаючись на брак часу для виховання дітей вдома, 63% сімей вважають роботу школи з виховання дітей задовільною, а 20% сподіваються, що такій роботі буде приділено більше уваги.

З'ясовуючи, наскільки добре діти володіють основними поняттями патріотичного змісту, ми запропонували пояснити значення слів: патріот, Батьківщина, рідний край, громадянин, громадянський обов'язок (табл. 1).

Таблиця 1

Розуміння категорій патріотичного змісту	
Поняття	Пояснили, %
Патріот	12
Батьківщина	63
Рідний край	62
Громадянин	9
Громадянський обов'язок	11
n 324	

Зазначимо, що більшість дітей називали “патріотом” людину, яка любить свою Батьківщину. Батьківщиною діти називали Україну (81%), рідний край (17%), місто, де народились і живуть (11%). Рідним краєм більшість дітей називали Україну та рідне місто. Серед відповідей учнів часто були такі: “Місто, де ми живемо”, “Місто, у якому живу я, мої близькі та друзі”, “Місце, де я народився” тощо.

Природно, що виникли певні труднощі при поясненні понять “громадянин” та “громадянський обов'язок”. Так, більшість дітей зовсім не пояснили ці поняття. У своїх відповідях діти громадянином називали “дорослу людину”, “людину, яка працює”, “батьків”. Тільки 4% учнів громадянином назвали людину, яка мешкає в певній країні та дотримується її законів. Громадянським обов'язком діти називали працю (62%), навчання (65%), службу в армії (57%), допомогу батькам по господарству (71%).

Уточнюючи рівень знань дітей про основи правової культури, ми дійшли висновку, що знання основ правознавства мають поверховий характер. Лише 13% учнів визначили Конституцію як основний закон держави, а 2% дітей ще згадали і про свято Дня Конституції. Серед популярних були такі відповіді “Книга про Україну”, “Там написано закони” та ін.

Для виявлення рівня сформованості патріотичних якостей молодших школярів ми використали анкету, розроблену М.С. Павленком [2, с. 171]. Аналіз анкети свідчить про те, що діти молодших класів досить позитивно висловлюють своє ставлення до Батьківщини, проте не всі учні можуть зрозуміти, в чому має виявлятися така любов. Відповідаючи на запитання анкети, діти частіше називали якийсь один аспект прояву свого ставлення,

тобто або гарне навчання, або любов до природи, не поєднуючи ці складові в одне ціле.

У подальшому дослідженні ми вирішили порівняти відповіді, що стосуються особистісного самовизначення вчителів, батьків та виховання патріотичних рис у дітей. Так, типові відповіді на запитання: “Що для Вас означає бути патріотом України?” відображені в табл. 2.

Таблиця 2

**Відповіді батьків і вчителів на запитання
“Що для вас означає бути патріотом?”, %**

Типові відповіді	Батьки	Вчителі
Любити свою країну	82	91
Працювати та діяти для процвітання країни	34	67
Бути готовим захищати країну	12	23
Добре знати історію, культуру країни	7	35
Брати участь у суспільній та політичній діяльності країни	5	12
Дотримуватися народних традицій, звичаїв	4	56
Укріплення сім'ї, виховання дітей	11	54
Інше	7	4
		<i>n</i> 315

Проте якщо розуміння поняття “патріотизм”, “патріот” у педагогів і батьків практично збігаються, то ставлення дорослих до формування патріотичних якостей у дітей мають суттєві відмінності. Так, 98% вчителів вважає, що виховувати у дітей патріотичні риси потрібно. Вони наголошують на тому, що тільки патріотично свідомі громадяни України зможуть побудувати економічно стабільну державу в майбутньому.

Зовсім інша картина простежується у відповідях батьків. Так, тільки 12% батьків вважають, що потрібно виховувати дітей патріотами, наголошуючи на вплив патріотизму на загальний розвиток будь-якої країни. Натомість 80% батьків не вважають за потрібне виховувати патріотичні риси у своїх дітей.

Відповідаючи на запитання “Чи вважаєте Ви себе патріотом?”, тільки 5% батьків упевнено назвали себе такими. Серед вчителів показник більший: 25% педагогів вважають себе патріотами і тільки 2% такими себе не назвали.

На основі отриманих даних діагностик, ми визначили середній показник вихованості молодших школярів з таких аспектів: загальнолюдська культура, сімейна культура, патріотична культура. Середнє арифметичне рівня патріотичної вихованості ми визначали за формулою:

$$\hat{E}_{i\hat{a}} = \hat{E}_{c\hat{e}} + \hat{E}_{n\hat{e}} + \hat{E}_{i\hat{e}} / 3,$$

- де $K_{пв}$ – коефіцієнт патріотичної вихованості;
 $K_{зк}$ – коефіцієнт рівня загальнолюдської культури;
 $K_{ск}$ – коефіцієнт рівня сімейної культури;
 $K_{пк}$ – коефіцієнт рівня патріотичної культури.

Таким чином, коефіцієнт патріотичної вихованості і вказує на рівень сформованості патріотичних якостей особистості. Так, високий рівень розвитку патріотичних якостей виявився у 7% учнів початкової школи. У таких учнів патріотичні якості виявляються в єдності змістового, потребнісно-емоційного та діяльнісного компонентів. Достатній рівень сформованості патріотичних якостей було констатовано у 36% дітей. Такі учні при достатньому рівні знань патріотичного змісту мають певну неузгодженість між знаннями та діяльністю. У 48% молодших школярів було виявлено середній рівень розвитку патріотичної культури, що характеризується слабким досвідом суспільно корисної поведінки. У свою чергу, в 6% дітей констатовано низький рівень патріотичних якостей: учні не виявляють зацікавленості до знань патріотичного змісту, мають негативний досвід поведінки.

Висновки. Отже, для діагностики рівня сформованості патріотизму було застосовано систему методів та методик для молодших школярів, їх батьків і вчителів. Аналізуючи патріотичні цінності батьків та дітей, ми помітили: якщо ці цінності збігаються, то ми отримуємо високий рівень розвитку патріотичної свідомості школярів. Наведені дані свідчать про недостатню роботу педагогічного колективу та батьків з формування патріотичних якостей у молодших школярів. Вивчення патріотичних цінностей у дітей, батьків та педагогів надало нам інформацію про те, як створити оптимальні умови для розвитку патріотичних якостей.

Література

1. Слепухина Г.В. Нравственное развитие старшеклассников в социально-педагогическом процессе / Г.В. Слепухина. – М., 2006. – С. 169–170.
2. Павленко М.С. Патріотичне виховання молодших школярів на матеріалі творчості П. Тичини : дис... канд. пед. наук : 13.00.07 / М.С. Павленко. – Умань, 2001. – 238 с.

КАЛАШНИК М.П.

ЖАНРОВИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ КОМПОЗИТОРСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ ХХ ст. ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОГО ТЕЗАУРУСА СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Особливість музичного тезауруса, як і будь-якого іншого, полягає в його структурованості. Це означає, що отримані в цій галузі мистецтва знання об'єднуються за певною ознакою, найважливішою з яких виступає жанр. Володіючи високою мірою типізації життєвих та художніх явищ, жанр є “готовою формою” (М. Бахтін), акумулюючи духовно-пізнавальний досвід і відливаючи його “тверде тіло” – осяжне, підлегле уявному охопленню, відчутне ціле, таке, що позиціонується свідомістю як об'єктивно існуюча даність. Завдяки властивості жанру концентрувати й опредмечувати тенденції, що виникають історично, та одночасно виявляти в них стабільне, незмінне ядро, що пов'язує їх з минулим і майбутнім музичного мистецтва, його вивчення слугує одним з найбільш ефективних наукових